

MUHANDISLIK

& IQTISODIYOT

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

2026-YIL
IYUN/6-SON, II-QISM

Milliy nashrlar

OAK: <https://oak.uz/pages/4802>

05.00.00 - Texnika fanlari

08.00.00 - Iqtisodiyot fanlar

Google Scholar

OPEN ACCESS

ULRICHSWEB™
GLOBAL SERIALS DIRECTORY

Academic Resource Index
ResearchBib

ISSN INTERNATIONAL
STANDARD SERIAL
NUMBER
INTERNATIONAL CENTRE

CYBERLENINKA

OpenAIRE

ROAD

INDEX COPERNICUS
INTERNATIONAL

BASE

Crossref

НАУЧНАЯ ЭЛЕКТРОННАЯ
БИБЛИОТЕКА
LIBRARY.RU

ISSN: 3060-463X

РЭУ.РФ
РОССИЙСКИЙ ЭКОНОМИЧЕСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ
ИМЕНИ Г.В. ПЛЕХАНОВА
ТАШКЕНТСКИЙ ФИЛИАЛ

muhandislik **& iqtisodiyot**

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

Elektron nashr, 2026-yil, iyun.

Bosh muharrir:

Zokirova Nodira Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori, DSc, professor

Bosh muharrir o'rinbosari:

Shakarov Zafar G'afrovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori, PhD, dotsent

Tahrir hay'ati:

Abduraxmanov Kalendar Xodjayevich, O'z FA akademigi, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Sharipov Kongratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori, professor

Maxkamov Baxtiyor Shuxratovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Shaumarov Said Sanatovich, texnika fanlari doktori, professor

Turayev Bahodir Xatamovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Nasimov Dilmurod Abdulloyevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Allayeva Gulchexra Jalgasovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Arabov Nurali Uralovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Maxmudov Odiljon Xolmirzayevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Xamrayeva Sayyora Nasimovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Bobonazarova Jamila Xolmurodovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Irmatova Aziza Baxromovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Bo'taboyev Mahammadjon To'ychiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Shamshiyeva Nargizaxon Nosirxuja kizi, iqtisodiyot fanlari doktori, professor,

Xolmuxamedov Muhsinjon Murodullayevich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Xodjayeva Nodiraxon Abdurashidovna, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Amanov Otabek Amankulovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Qurbonov Samandar Pulatovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Zikriyoyev Aziz Sadulloyevich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Tabayev Azamat Zaripbayevich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Sxay Lana Aleksandrovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Ismoilova Gulnora Fayzullayevna, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Djumaniyazov Umrbek Ilxamovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Kasimova Nargiza Sabitdjanovna, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Kalanova Moxigul Baxritdinovna, dotsent

Ashurzoda Luiza Muxtarovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Sharipov Sardor Begmaxmat o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Tursunov Ulug'bek Sativoldiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent

Bauyetdinov Majit Janizaqovich, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti dotsenti, PhD

Botirov Bozorbek Musurmon o'g'li, Texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Sultonov Shavkatjon Abdullayevich, Kimyo fanlari doktori, (DSc)

Jo'raeva Malohat Muhammadovna, filologiya fanlari doktori (DSc), professor.

Yusupov Maxamadamin Abduxamidovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi (DSc), professor

Kalonova Moxigul Baxritdinovna, iqtisodiyot fanlari nomzodi (PhD), dotsent

Mirzayev Kulmamat Djanzakovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi (DSc), professor.

Karimova Nilufar Sadirdin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Norboyev Odil Abrayevich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Nasimov Dilmurod Abdulloyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor

Mirzayev Kulmamat Djanzakovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor

Karimova Nilufar Sadirdin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Pardaev Umidjon Uralovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor

Xolmirzayev Ulug'bek Abdulazizovich, Iqtisodiyot fanlari doktori (DSc)

muhandislik & iqtisodiyot

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

- 05.01.00 – Axborot texnologiyalari, boshqaruv va kompyuter grafikasi
05.01.01 – Muhandislik geometriyasi va kompyuter grafikasi. Audio va video texnologiyalari
05.01.02 – Tizimli tahlil, boshqaruv va axborotni qayta ishlash
05.01.03 – Informatikaning nazariy asoslari
05.01.04 – Hisoblash mashinalari, majmualari va kompyuter tarmoqlarining matematik va dasturiy ta'minoti
05.01.05 – Axborotlarni himoyalash usullari va tizimlari. Axborot xavfsizligi
05.01.06 – Hisoblash texnikasi va boshqaruv tizimlarining elementlari va qurilmalari
05.01.07 – Matematik modellashtirish
05.01.11 – Raqamli texnologiyalar va sun'iy intellekt
05.02.00 – Mashinasozlik va mashinashunoslik
05.02.08 – Yer usti majmualari va uchish apparatlari
05.03.02 – Metrologiya va metrologiya ta'minoti
05.04.01 – Telekommunikatsiya va kompyuter tizimlari, telekommunikatsiya tarmoqlari va qurilmalari. Axborotlarni taqsimlash
05.05.03 – Yorug'lik texnikasi. Maxsus yoritish texnologiyasi
05.05.05 – Issiqlik texnikasining nazariy asoslari
05.05.06 – Qayta tiklanadigan energiya turlari asosidagi energiya qurilmalari
05.06.01 – To'qimachilik va yengil sanoat ishlab chiqarishlari materialshunosligi
05.08.03 – Temir yo'l transportini ishlatish
05.08.06 – "G'ildirakli va gusenisali mashinalar va ularni ishlatish" (texnika fanlari)
05.09.01 – Qurilish konstruksiyalari, bino va inshootlar
05.09.04 – Suv ta'minoti. Kanalizatsiya. Suv havzalarini muhofazalovchi qurilish tizimlari
10.00.06 – Qiyosiy adabiyotshunoslik, chog'ishtirma tilshunoslik va tarjimashunoslik
10.00.04 – Yevropa, Amerika va Avstraliya xalqlari tili va adabiyoti
08.00.01 – Iqtisodiyot nazariyasi
08.00.02 – Makroiqtisodiyot
08.00.03 – Sanoat iqtisodiyoti
08.00.04 – Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
08.00.05 – Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
08.00.06 – Ekonometrika va statistika
08.00.07 – Moliya, pul muomalasi va kredit
08.00.08 – Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
08.00.09 – Jahon iqtisodiyoti
08.00.10 – Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
08.00.11 – Marketing
08.00.12 – Mintaqaviy iqtisodiyot
08.00.13 – Menejment
08.00.14 – Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
08.00.15 – Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
08.00.16 – Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
08.00.17 – Turizm va mehmonxona faoliyati

Ma'lumot uchun, OAK
Rayosatining 2024-yil 28-avgustdagi 360/5-son qarori bilan "Dissertatsiyalar asosiy ilmiy natijalarini chop etishga tavsiya etilgan milliy ilmiy nashrlar ro'yxati"ga texnika va iqtisodiyot fanlari bo'yicha "Muhandislik va iqtisodiyot" jurnali ro'yxatga kiritilgan.

Muassis: "Tadbirkor va ishbilarmon" MChJ

Hamkorlarimiz:

1. Toshkent shahridagi G.V.Plexanov nomidagi Rossiya iqtisodiyot universiteti
2. Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti
3. Toshkent irrigatsiya va qishloq xo'jaligini mexanizatsiyalash muhandislari instituti" milliy tadqiqot universiteti
4. Islom Karimov nomidagi Toshkent davlat texnika universiteti
5. Muhammad al-Xorazmiy nomidagi Toshkent axborot texnologiyalari universiteti
6. Toshkent davlat transport universiteti
7. Toshkent arxitektura-qurilish universiteti
8. Toshkent kimyo-texnologiya universiteti
9. Jizzax politexnika instituti

MUNDARIJA

XO'JALIK YURITUVCHI SUBYEKTLARNING LIKVIDLILIGINI TA'MINLASH MASALALARI.....	10
Bauyetdinov M.J.	
O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA OLIY TA'LIM TIZIMINI MODERNIZATSIYA QILISH STRATEGIYASI.....	18
Usmanova Zumrad Islamovna, Xasanova Yulduz Kayumovna	
TOKLI O'TKAZGICHLARDA MAGNIT MAYDON INDUKSIYASINING NAZARIY TAHLILI	23
O'ngboyev Anvar, Umarov Uyg'un, Dusiyorov Jaxongir, Jonimqulov Mirtemur	
QISHLOQ XO'JALIGIDA SUV RESURSLARINI BOSHQARISHNING INNOVATSION MEXANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH.....	30
Akbarova Shaxnoza Yakub qizi	
IQLIM O'ZGARISHI SHAROITIDA ASALARICHILIK TARMOG'I SAMARADORLIGINI OSHIRISHDA DAVLAT QO'LLAB-QUVVATLASH MEXANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH.....	33
Farmanov Jonibek Ziyadullayevich	
BILVOSITA SOLIQLARNI MA'MURIY BOSHQARISH TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH YO'NALISHLARI	38
Mansurova Arofatxon Shavkat qizi	
BANKLARNING MOLIYAVIY BARQARORLIGINI XALQARO USULLAR VA MEZONLAR ASOSIDA BAHOLASHNI TAKOMILLASHTIRISH.....	43
G'aybulloyev Suxrob Odil o'g'li	
IDEMPOTENT O'LCHOVLAR SIMPLEKSIDA ANIQLANGAN CHIZIQLI OPERATORLAR DINAMIKASINING EKOLOGIK MODELLASHTIRISHDAGI TATBIQI	50
Karimov Muzaffar Musaxonovich, Karimova Shalola Musayevna	
BANKLARARO LIKVIDLILIKNI BOSHQARISHDA SUN'IY INTELLEKT VA BIG DATA TEXNOLOGIYALARINI QO'LLASH ISTIQBOLLARI	56
Baxromov Nodirjon Muxammadamin o'g'li	
BANKLARDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR ASOSIDA XIZMAT KO'RSATISH SIFATINI OSHIRISH	60
Asemova Rano Jabbarbergenovna	
ПРОГНОЗИРОВАНИЕ ПОКАЗАТЕЛЕЙ ПРОДОВОЛЬСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН НА ОСНОВЕ СЦЕНАРНОГО АНАЛИЗА РАЗВИТИЯ АПК.....	66
Ли Марина Рудольфовна	
POLIMER VA UGLEROD NANOTOLALI MODIFIKATORLAR ASOSIDA BITUM KOMPOZITSIYALARINING REOLOGIK, MIKROTUZILMAVIY VA ADGEZION XOSSALARINI TAKOMILLASHTIRISHNING QIYOSIY TAHLILI	70
Hasanov Bahrom Bo'ronovich	
XORIJIY TADBIRKORLIK RIVOJLANISHIGA XALQARO IQTISODIY INTEGRATSIYANING TA'SIRI.....	76
Mamatraimov Islom Mamanazarovich	
SULFIDLI POLIMETALL RUDALARNI SELEKTIV FLOTATSIYALASHDA YANGI AVLOD REAGENTLARINI QO'LLASHNING TEXNOLOGIK YECHIMLARI TAHLILI.....	79
Xushvaqтова Zamira Hikmatulloyevna, Saidaxmedov Aktam Abdisamiyevich	
LOGICLABUZ: A BROWSER-NATIVE CO-SIMULATION PLATFORM FOR THE VIRTUALIZATION OF MULTI-MCU ROBOTIC SYSTEMS	84
Ergashev Adizbek Kamol ugli	
DUBAY IQTISODIYOTINING DIVERSIFIKATSIYALASHUV BOSQICHLARI VA UNDAN O'ZBEKISTONDA FOYDALANISH IMKONIYATLARI.....	94
Dilmira Abdumalikovna Shamusarova	
MINTAQADA TIBBIY TURIZMNI RIVOJLANTIRISHNING XALQARO MODELLARI.....	99
Yusupova Mehrigon O'ktamovna	
EKONOMETRIK MODELLARNI TANLASH VA ULARNING SIFATINI BAHOLASHDA INTEGRAL MEZONNI QO'LLASH	104
Turayev Baxtiyor Ergashevich	

PHP VA SUN'YI INTELLEKT SINERGIYASI: LARAVEL ASOSIDA INTELLEKTUAL VEB-TIZIMLARNI LOYIHALASH ARXITEKTURASI.....	110
Jo'rayev To'xtasin, Abdusattarov Odiljon, Boymatov Mexrojiddin, Temirova Orifa, Yuldashboyev Shermuxammad	
CORPORATE GOVERNANCE QUALITY, FOREIGN DIRECT INVESTMENT, AND ECONOMIC GROWTH: A PANEL ECONOMETRIC ANALYSIS OF CENTRAL ASIAN COUNTRIES (2003–2024).....	119
Yusufjon Pulatov	
TIJORAT BANKLARI KREDIT PORTFELINI DIVERSIFIKATSIYA QILISH VA KREDIT RISKLARINI BOSHQARISHNI TAKOMILLASHTIRISH YO'NALISHLARI.....	129
Sheraliyev Olimjon O'ktam o'g'li	
МЕХАНИЗМ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ КРУПНЫХ ПРОМЫШЛЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ В НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКЕ.....	135
T.T. Жураев	
XORAZM VILOYATIDA KICHIK BIZNES VA XUSUSIY TADBIRKORLIKNI RIVOJLANTIRISH ASOSIDA HUDUDIY BANDLIKNI KENGAYTIRISH MEKANIZMLARI	140
Azadova Gulnoza Sardorbekovna	
YASHIL IQTISODIYOT, RESURS SAMARADORLIGI, TABIIY KAPITAL, AYLANMA IQTISODIYOT, EKOLOGIK SAMARADORLIK VA INKLYUZIV O'SISH TUSHUNCHALARINING ILMIY EVOLYUTSIYASI TAHLILI	146
Karimov Islombek Bekpo'lat o'g'li	
РОЛЬ АЛГОРИТМОВ В ПРОЦЕССЕ ПРИНЯТИЯ ИНВЕСТИЦИОННЫХ РЕШЕНИЙ НА СОВРЕМЕННЫХ РЫНКАХ КАПИТАЛА	153
Алиева Сусанна Сейрановна	
РОЛЬ АЛГОРИТМОВ В ПРОЦЕССЕ ПРИНЯТИЯ ИНВЕСТИЦИОННЫХ РЕШЕНИЙ НА СОВРЕМЕННЫХ РЫНКАХ КАПИТАЛА	153
Алиева Сусанна Сейрановна	
BUXORO VILOYATIDA ERKIN IQTISODIY ZONALAR FAOLIYATI VA ASOSIY KO'RSATKICHLARI TAHLILI.....	160
Ibragimov Aziz Turayevich	
ALOQA XIZMATLARINI KO'RSATUVCHI SUBYEKTLARDA SOLIQLAR HISOBINI TAKOMILLASHTIRISH	168
Shirinov Uchqun, Bahodirova Madinabonu	
TA'LIM XIZMATLARI EKSPORTINI RIVOJLANTIRISHGA TA'SIR ETUVCHI OMILLARNING SWOT VA OMILLI TAHLILI.....	176
Alimova Shamsiya Abidovna	
ВЫЗОВЫ РАЗВИВАЮЩИХСЯ РЫНКОВ: ИНФРАСТРУКТУРНАЯ МОДЕРНИЗАЦИЯ, ЧЕЛОВЕЧЕСКИЙ КАПИТАЛ И ЦИФРОВАЯ ТРАНСФОРМАЦИЯ.....	182
Умарова Шахноза Акбаровна	
YASHIL IQTISODIYOT SHAROITIDA QUYOSH ENERGIYASIGA ASOSLANGAN YOMG'IRLATIB SUG'ORISH TIZIMINING IQTISODIY-EKOLOGIK SAMARADORLIGINI BAHOLASH.....	190
Nurmetova Muyassar Jumanazarovna	
TIJORAT BANKLARI KREDITLARINING DAROMADLILIGINI OSHIRISH YO'LLARI.....	200
Ulug'bek Abraxmatov	
ZAMONAVIY TELEKOMMUNIKATSIYA TARMOQLARIDA TRAFIK TURLARINING XUSUSIYATLARI VA ULARNING XIZMAT KO'RSATISH SIFATIGA TA'SIRI.....	204
Abdujapparova M.B., Mirxosilov M.M.	
TURIZMNI MINTAQAVIY RIVOJLANTIRISHDA KLASTERLASH MODELINING TAMOYILLARI VA TARKIBIY ELEMENTLARI	209
Abduxamidov Sarvar Adxamovich	
DIGITAL TECHNOLOGIES AND FOOD SECURITY IN DEVELOPED COUNTRIES	214
Rakhmatova Mukhlisa Dilshod qizi	

THE ROLE OF DIGITAL TECHNOLOGIES IN THE DEVELOPMENT OF THE TOURISM SECTOR OF UZBEKISTAN: AN ECONOMETRIC ANALYSIS	221
Toshmurod Kulmanov, Sarvar Urinov	
QISHLOQ XO'JALIGIDA INNOVATSION JARAYONLARNI MOLIYALASHTIRISHNING MATEMATIK MODELI	228
Ishniyazov Baxrom Normamatovich, A'zam Qutbiddin A'zamzoda	
ОБЯЗАТЕЛЬНОЕ МЕДИЦИНСКОЕ СТРАХОВАНИЕ В КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКЕ: ПРОБЛЕМЫ И ПУТИ ИХ РЕШЕНИЯ	234
Омокеев Максымбек Конколойевич	
RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA MINTAQAVIY TURIZMNI RIVOJLANTIRISHNING ZAMONAVIY MEKANIZMLARI	239
Abduxamidov Sarvar Adxamovich	
МАХАЛЛИЙ БЮДЖЕТ ХАРАЖАТЛАРИ САМАРАЛИ ИЖРОСИНING MOLIYAVIY MUSTAQILLIKKA TA'SIRI	244
Usmonov Parviz Shavkatovich	
О'ZBEKISTONDA NAQD PULLARNING AYLANMASINI QISQARTIRISH IMKONIYATLARI	249
Gadoyev So'hrob Jumakulovich	
СОЦИАЛЬНЫЕ ТЕХНОЛОГИИ КАК ИНСТРУМЕНТ ОБЕСПЕЧЕНИЯ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ ПРЕДПРИЯТИЙ СФЕРЫ УСЛУГ	258
Абдуллаева Зульфия Иззатовна	
RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA O'ZBEKISTONDA TURIZM XIZMATLARI SAMARADORLIGINI OSHIRISH BO'YICHA IJTIMOY-IQTISODIY ISLOHOTLAR TAHLILI.....	263
Xalimov Shaxboz Xalimovich	
СТАТИСТИЧЕСКАЯ ОЦЕНКА ЧУВСТВИТЕЛЬНОСТИ ОБЪЁМА ИНВЕСТИЦИЙ К УРОВНЮ ИНФОРМАЦИОННОЙ ПРОЗРАЧНОСТИ РЕГИОНАЛЬНЫХ РЫНКОВ	270
Бекматов Акмал Курбонмахматович	
MINTAQANI BARQAROR RIVOJLANTIRISHDA RAQAMLI IQTISODIYOT SALOHİYATINI OSHIRISH (XORAZM VILOYATI MISOLIDA)	277
Samandarov Jamshidbek Davronbekovich	
SANOAT KORXONALARIDA INVESTITSIYA JARAYONLARI RIVOJLANISHINING ASOSIY OMILLARI VA ISTIQBOLDAGI RIVOJLANISH TENDENSIYALARI.....	283
Quvatova Gulzoda Faxriddin qizi	
ANTIBAKTERIAL FAOLLIKKA EGA BO'LGAN YANGI ORGANIK ASOSLI, XONA HARORATIDA FOSFORLANUVCHI MATERIALLARNING FUNKSIONAL XOSSALARI	292
Ro'ziyev Suxrobjon Qahramon o'g'li	
SUN'IY INTELLEKT TEXNOLOGIYALARINING BANK XIZMATLARIGA INTEGRATSIYASI	299
Abdullayeva Madinabonu Xasanboyevna	
LOGISTIKA KOMPANIYALARIDA BOSHQARUV TIZIMLARINI LOYIHALASHTIRISHNING XORIJIY TAJRIBASI VA UNI RESPUBLIKA KICHIK TRANSPORT-LOGISTIKA KORXONALARIDA QO'LLASH.....	305
Shadibekova Dildor Abduraxmanovna	
AGROVOLTAIKA VA VENCHUR KAPITAL: O'ZBEKISTONDA QISHLOQ XO'JALIGI VA QUYOSH ENERGIYASINI BIRLASHTIRGAN INNOVATSION INVESTITSIYA MODELINI SHAKLLANTIRISH IMKONIYATLARI.....	311
Qarajanova Gulnoza Tolliyevna	
SUV RESURSLARIDAN FOYDALANISH TIZIMINI AVTOMATLASHTIRISHDA SOLIQLARNING ROLINI OSHIRISH MASALALARI	320
Boymurotov Sodiq	
HUDUDIY IQTISODIY RIVOJLANISHDA KICHIK BIZNESNING INSTITUTSIONAL OMILLARI	324
Toirjonov Sardorbek Dilshodjon o'g'li	
QURILISH XIZMATLARI KO'RSATISH TIZIMINING SUN'IY INTELLEKT ASOSIDA BOSHQARUV SAMARADORLIGINI OSHIRISH MUAMMOLARI.....	329
Qidirniyazov Ajiniyaz Sherniyazovich	

TIJORAT BANKLARIDA KROSS-SOTUVLAR TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH.....	334
Xudayarova Xurshida Abdunazarovna	
BIZNES JARAYONLARI SAMARADORLIGINI INTEGRAL INDEKS ASOSIDA BAHOLASH.....	338
Shodmanov Toshtemir Ro‘ziyevich	
O‘ZBEKISTONNING ENERGETIK SALOHİYATI EMPIRIK TAHLILI	342
Nigmatullayeva Gulchexra Nurullayevna	
FAVQULOTDA VAZIYATLARDI SUV TOSHQINI VA SEL HOLATLARIDA AHOLI VA HUDUDLARINI HIMOYA QILISHGA SALBIY TA‘SIR KO‘RSATUVCHI MUAMMOLI MASALALAR VA ULARNI BARTARAF QILUVCHI BULDOZER ISHCHI JIHOZI KONSTRUKSIYASI	354
Yangiboyev G‘iyosjon, Asqarxo‘jayev To‘lqin	
KAM XARAJATLI AVIATASHUVCHILAR FAOLIYATINING FAOLIYATINING SAMARQAND TURIZMI RIVOJLANISHIGA TA‘SIRI.....	359
Alisher Suyunov	
POLIMER VA UGLEROD NANOTOLALI MODIFIKATORLAR ASOSIDA BITUM KOMPOZITSIYALARINING REOLOGIK, MIKROTUZILMAVIY VA ADGEZION XOSSALARINI TAKOMILLASHTIRISHNING QIYOSIY TAHLILI	366
Hasanov Bahrom Bo‘ronovich	
GEN Z AVLODI BILAN ISHLASHDA HR STRATEGIYALARI.....	372
Xasanov Sarvar Ulug‘bek o‘g‘li	
МЕНЕДЖМЕНТ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ ПРЕДПРИЯТИЙ	378
Махмудов Суннатжон Абдужаббор угли	
ОЦЕНКА ЭКОНОМИЧЕСКИХ ПРЕИМУЩЕСТВ ВНЕДРЕНИЯ «СМАРТ-ТУРИЗМА» В УЗБЕКИСТАНЕ	383
Юсубова Махлиё Икромовна	
HUDUDLARDA TURISTLARGA UMUMIY OVQATLANISH XIZMATLARINI RIVOJLANTIRISHNING STRATEGIK MODELINI TAKOMILLASHTIRISH: EKOTIZIMLI YONDASHUV.....	389
Maxmadiyeva Charos Xayrullayevna	
HAYOT FAOLIYATI XAVFSIZLIGI FANINING FANLARARO BOG‘LIQLIGI: NAZARIY ASOSLAR VA AMALIY YONDASHUV.....	397
Nigmatjonov Sardor Abdumannobovich	
KICHIK BIZNES SUBYEKTLARINING BANDLIKNI TA‘MINLASHDAGI AHAMIYATI	403
Mamadaliyev Doniyorbek Shuxratbek o‘g‘li	
O‘ZBEKISTON SHAHARLARINING EKOTRANSFORMATSIYASI.....	410
Xusainov Oybek Djabbarovich	
KAPITAL BOZORI ORQALI MOLIYALASHTIRILADIGAN INVESTITSION LOYIHALARDA RISKLARNI BAHOLASH VA BOSHQARISH.....	414
G‘afurov Sherzod Abduvaxob o‘g‘li	
QORAQALPOG‘ISTON RESPUBLIKASIDA QISHLOQ XO‘JALIGINING EKOLOGIK BARQARORLIGINI OSHIRISHDA SMART TEXNOLOGIYALARNI TATBIQ ETISH METODOLOGIYASI	421
Mirzataev Salamat Muratbaevich	
OZIQ-OVQAT BOZORI RIVOJLANISHINI PROGNOZLASH MEXANIZMINI O‘RGANISH METODIKASI.....	426
Omonturdiyev Ortiq Eshboyevich, Abduraxmanova Zuxra Toxir qizi	

OZIQ-OVQAT BOZORI RIVOJLANISHINI PROGNOZLASH MEXANIZMINI O'RGANISH METODIKASI

Omonturdiyev Ortiq Eshboyevich

Toshkent menejment va iqtisodiyot instituti
Biznes boshqaruvi va moliya kafedrasini mudiri

Abduraxmanova Zuxra Toxir qizi

Toshkent menejment va iqtisodiyot instituti
Biznes boshqaruvi va moliya kafedrasini katta o'qituvchisi

Annotatsiya: Mazkur maqolada oziq-ovqat bozori rivojlanishini prognozlash mexanizmlarini o'rganishning nazariy va amaliy jihatlari tahlil qilinadi. Tadqiqotda oziq-ovqat bozorining asosiy tarkibiy qismlari, unga ta'sir etuvchi ichki va tashqi omillar hamda ularning o'zaro bog'liqligi o'rganilgan. Shuningdek, prognozlash jarayonida qo'llaniladigan zamonaviy ekonometrik usullar, xususan, regressiya tahlili, vaqt qatorlari modellari (ARIMA, ARDL) va ularning amaliy ahamiyati yoritilgan.

Maqolada oziq-ovqat mahsulotlari narxlari, iste'mol hajmi va import ko'rsatkichlari asosida prognozlash mexanizmlarini shakllantirish metodikasi ishlab chiqilgan. Tadqiqot natijalari oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlash, bozor barqarorligini mustahkamlash va samarali iqtisodiy siyosat yuritishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Kalit so'zlar: oziq-ovqat bozori, prognozlash, ekonometrik model, ARIMA, ARDL, regressiya tahlili, narx dinamikasi, iste'mol, import, bozor barqarorligi.

Abstract: This article analyzes the theoretical and practical aspects of studying mechanisms for forecasting the development of the food market. The study examines the main components of the food market, internal and external factors affecting it, as well as their interrelationships. In addition, the article highlights modern econometric methods used in the forecasting process, in particular regression analysis, time series models (ARIMA, ARDL), and their practical significance.

The article develops a methodology for forming forecasting mechanisms based on food product prices, consumption volume, and import indicators. The results of the study are of significant importance in ensuring food security, strengthening market stability, and implementing effective economic policy.

Keywords: food market, forecasting, econometric model, ARIMA, ARDL, regression analysis, price dynamics, consumption, import, market stability.

Аннотация: В данной статье анализируются теоретические и практические аспекты изучения механизмов прогнозирования развития продовольственного рынка. В исследовании рассмотрены основные составляющие продовольственного рынка, внутренние и внешние факторы, влияющие на него, а также их взаимосвязь. Кроме того, освещаются современные эконометрические методы, применяемые в процессе прогнозирования, в частности регрессионный анализ, модели временных рядов (ARIMA, ARDL) и их практическое значение.

В статье разработана методика формирования механизмов прогнозирования на основе цен на продовольственные товары, объёмов потребления и показателей импорта. Результаты исследования имеют важное значение для обеспечения продовольственной безопасности, укрепления стабильности рынка и проведения эффективной экономической политики.

Ключевые слова: продовольственный рынок, прогнозирование, эконометрическая модель, ARIMA, ARDL, регрессионный анализ, динамика цен, потребление, импорт, стабильность рынка.

KIRISH

XX asrdan boshlab dunyo aholisining sezilarli darajada o'sishi, iqtisodiy munosabatlarning murakkablashuvi hamda global integratsiya jarayonlarining jadallashuvi natijasida ijtimoiy-iqtisodiy tizimlarning rivojlanish sur'atlari sezilarli darajada tezlashdi. Ayniqsa, axborot almashinuvi tezligining ortishi va xalqaro bozorlardagi o'zgarishlarning dinamik xarakter kasb etishi jahon iqtisodiyotida barqarorlikni ta'minlash masalasini dolzarb muammoga aylantirdi. Bunday sharoitda kelajakdagi jarayonlarni oldindan aniqlash va ularga moslashish

ehtiyoji yanada kuchaymoqda. Kelajakni ilmiy asosda oldindan baholash jarayoni sifatida prognozlash ijtimoiy-iqtisodiy tizimlarni boshqarishda muhim vosita hisoblanadi. Prognozlash orqali turli iqtisodiy jarayonlarning rivojlanish tendensiyalari aniqlanadi, ehtimoliy xavf va imkoniyatlar baholanadi hamda strategik qarorlar qabul qilish uchun zarur ilmiy asos yaratiladi. Ilmiy prognozlash intuitiv yoki diniy qarashlardan farqli ravishda obyektiv iqtisodiy qonunlar, statistik ma'lumotlar va ilmiy metodlarga asoslanadi.

Ijtimoiy-iqtisodiy prognozlash jamiyat rivojlanishining muhim yo'nalishlaridan biri bo'lib, iqtisodiy tizimlarning kelajakdagi holatini aniqlash, mavjud resurslardan samarali foydalanish va barqaror rivojlanishni ta'minlashga xizmat qiladi. Ushbu jarayon o'tmish va hozirgi davr ma'lumotlari asosida kelajakni baholashga tayanadi, biroq u doimo ma'lum darajadagi noaniqlik bilan bog'liq bo'lib qoladi. Shunga qaramay, prognozlash noaniqlik darajasini kamaytirish, iqtisodiy qarorlar samaradorligini oshirish va rivojlanish strategiyalarini ishlab chiqishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Mazkur tadqiqotda ijtimoiy-iqtisodiy prognozlash obyekti sifatida oziq-ovqat bozori tanlangan bo'lib, uning rivojlanishi mamlakat iqtisodiy xavfsizligi va aholi farovonligini ta'minlashda muhim o'rin tutadi. Oziq-ovqat bozori ishlab chiqarish, taqsimlash va iste'mol jarayonlarini o'z ichiga olgan murakkab tizim bo'lib, unga turli iqtisodiy, demografik, institutsional va tashqi omillar ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli mazkur bozor rivojlanishini ilmiy asosda prognozlash zarurati mavjud.

Tadqiqotning asosiy maqsadi oziq-ovqat bozori rivojlanishini prognozlash mexanizmlarini o'rganish va ularni takomillashtirish bo'yicha ilmiy asoslangan yondashuvlarni ishlab chiqishdan iborat. Ushbu maqsadga erishish uchun oziq-ovqat bozoriga ta'sir etuvchi omillarni aniqlash, prognozlash usullarini tizimlashtirish hamda zamonaviy ekonometrik modellar asosida prognozlash mexanizmini ishlab chiqish vazifalari belgilangan.

Mazkur tadqiqot natijalari oziq-ovqat bozori rivojlanishining istiqboldagi yo'nalishlarini aniqlash, bozor barqarorligini ta'minlash hamda samarali iqtisodiy boshqaruv va tartibga solish chora-tadbirlarini ishlab chiqishda muhim ilmiy-amaliy ahamiyatga ega.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Ijtimoiy-iqtisodiy prognozlash nazariyasi va metodologiyasi ko'plab xorijiy hamda mahalliy olimlar tomonidan keng o'rganilgan. Xorijiy tadqiqotchilar orasida I.V. Bestujev-Lada prognozlashni ijtimoiy jarayonlarning kelajakdagi rivojlanishini ilmiy asosda aniqlash vositasi sifatida talqin qilib, prognozlashning nazariy asoslarini ishlab chiqqan. N.D. Kondratyev esa iqtisodiy rivojlanishning uzoq muddatli sikllari nazariyasini asoslab berib, iqtisodiy jarayonlarni prognozlashda tarixiy yondashuvning muhimligini ko'rsatgan. Ekonometrik prognozlash yo'nalishida J. Tinbergen va L. Klein tomonidan ishlab chiqilgan modellar iqtisodiy jarayonlarni matematik-statistik usullar asosida tahlil qilish va prognozlash imkonini berdi. Shuningdek, G. Box va G. Jenkins tomonidan taklif etilgan ARIMA modeli vaqt qatorlari asosida prognozlashning muhim vositasi sifatida keng qo'llanilmoqda.

Mahalliy olimlar tomonidan ham ijtimoiy-iqtisodiy prognozlash va oziq-ovqat bozori rivojlanishi masalalari muhim tadqiqot yo'nalishlaridan biri sifatida o'rganilgan. Jumladan:

A. Vahobov va Sh. Shodmonov asarlarida makroiqtisodiy barqarorlikni ta'minlash, bozor iqtisodiyotini rivojlantirish hamda iqtisodiy jarayonlarni prognozlashning nazariy asoslari yoritilgan. B. Xodiev tomonidan ekonometrika fanining rivojlanishi, iqtisodiy jarayonlarni modellashtirish va prognozlash usullarining amaliy qo'llanilishi keng tahlil qilingan. K. Berdimuhamedov va S. G'ulomov ilmiy ishlarida iqtisodiyotni modernizatsiya qilish, tarkibiy o'zgarishlar va ularni prognozlash masalalari ko'rib chiqilgan. M. Yo'ldoshev va boshqa mahalliy tadqiqotchilar tomonidan oziq-ovqat bozori infratuzilmasi, talab va taklif muvozanati hamda narxlar dinamikasiga oid ilmiy ishlanmalar amalga oshirilgan.

Shu bilan birga, mavjud mahalliy tadqiqotlarning aksariyatida oziq-ovqat bozori rivojlanishini prognozlash masalasi ko'proq umumiy iqtisodiy tahlil yoki alohida ko'rsatkichlar darajasida o'rganilgan bo'lib, prognozlash mexanizmining kompleks va tizimli modeli yetarli darajada shakllantirilmagan.

Mazkur tadqiqotning o'ziga xos jihati shundan iboratki:

- oziq-ovqat bozori rivojlanishini prognozlash mexanizmi tizimli yondashuv asosida kompleks tarzda ishlab chiqildi;
- prognozlashning nazariy, metodologik va amaliy jihatlari o'zaro integratsiya qilindi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Mazkur tadqiqotda oziq-ovqat bozori rivojlanishini prognozlash mexanizmlarini o'rganishda tizimli, kompleks va taqqoslama yondashuvlardan foydalanildi. Tadqiqot metodologiyasi bir nechta bosqichlardan iborat bo'lib, ular o'zaro uzviy bog'liq holda amalga oshirildi.

Birinchi bosqichda oziq-ovqat bozori rivojlanishining nazariy asoslari o'rganilib, ijtimoiy-iqtisodiy prognozlash

tushunchasining mohiyati ochib berildi. Ushbu jarayonda ilmiy abstraksiya, mantiqiy umumlashtirish va tahlil usullaridan foydalanildi.

Ikkinchi bosqichda oziq-ovqat bozoriga ta'sir etuvchi omillar aniqlanib, ularning o'zaro bog'liqligi statistik va iqtisodiy tahlil usullari yordamida o'rganildi. Bunda talab va taklif, narx dinamikasi, iste'mol darajasi hamda import ko'rsatkichlari asosiy indikatorlar sifatida tanlandi.

Uchinchi bosqichda prognozlash usullari qo'llanildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Prognozlash tizimida ijtimoiy rivojlanishni prognozlash muhim o'rin tutadi. Shuni ta'kidlash lozimki, ijtimoiy-iqtisodiy prognozlash ijtimoiy rivojlanishni prognozlashning muhim yo'nalishlaridan biri bo'lib, u joriy ijtimoiy munosabatlar tizimida ijtimoiy hayotni kompleks va tizimli ravishda tashkil etish, iqtisodiy masalalarni hal etish, ijtimoiy-iqtisodiy muammolarning oldini olish va ularni yumshatish hamda mamlakatning barqaror rivojlanish yo'nalishlarini shakllantirish uchun strategik vosita sifatida namoyon bo'ladi.

Tadqiqot obyektiga qarab, fanning turli sohalarida prognozlash tushunchasi o'ziga xos ma'noga ega bo'ladi. Turli ilmiy fanlarga tegishli bo'lishiga qaramay, "prognozlash" tushunchasini sharhlovchi ko'pchilik olimlar kelajakda prognozlash obyektining rivojlanishi haqida ma'lumot olishga e'tibor berishadi. Prognozlash konsepsiyasini talqin qilishning asosiy yondashuvlarini tahlil qilib, biz kelajakda prognozlash obyektining asosiy parametrlari o'zgarishini ilmiy asoslangan prognoz qilish jarayoni sifatida ijtimoiy-iqtisodiy prognozlashning sabab-oqibat munosabatlari, uning rivojlanish tendensiyalari va qonuniyatlarini o'rganishga asoslangan o'ziga xos ta'rifini taklif qilmoqchimiz.

Ijtimoiy-iqtisodiy prognozlash odatda iqtisodiyotning kelajakdagi holati asosan uning o'tmishdagi va hozirgi holati bilan belgilanadi degan taxminga asoslanadi. Ular obyektiv iqtisodiy qonunlar bilan bog'langan bo'lib, ular ma'lum sharoitlarda nafaqat o'tmishda yoki hozirda, balki kelajakda ham amal qiladi. Iqtisodiy qonunlar o'z mohiyatiga ko'ra moddiy ishlab chiqarish sohasida sodir bo'layotgan jarayon va hodisalarning barqarorligini, takrorlanishini kafolatlaydi va o'tmishni hozirgi kunga, hozirgi kundan kelajakka olib borishni amalga oshiradi. Binobarin, axborotning to'liqligi va ishonchliligi sharoitida obyektiv iqtisodiy qonunlarning sifat va miqdor xususiyatlarini bilish iqtisodiyotning kelajakdagi holatini asosli baholash imkonini beradi.

Biroq kelajak doimo noaniqlik elementlarini o'z ichiga oladi, chunki ijtimoiy-iqtisodiy tizimni rivojlantirishning boshqa varianti har doim mavjud. Demak, ijtimoiy-iqtisodiy prognozlashning asosiy vazifasi ikki yo'nalishda namoyon bo'ladi. Avvalo, haqiqiy iqtisodiy jarayonlarga tayanib, kelajakdagi holatni aniqroq tasavvur qilish va noaniqlik darajasini kamaytirishdir. Shu bilan birga, prognoz natijalari asosida joriy va uzoq muddatli rivojlanish rejalarini shakllantirishga ko'maklashish, qabul qilinayotgan qarorlarning natijalari va oqibatlarini baholash imkonini yaratish ham uning muhim funksiyasidir.

Shuni ta'kidlash lozimki, ijtimoiy-iqtisodiy prognozlash obyektini sifatida O'zbekiston iqtisodiy va ijtimoiy salohiyatini shakllantiruvchi tizimlar qaraladi. Ushbu tizimlar sanoat, hududlar, korxonalar darajasidagi imkoniyatlar, mehnat resurslari (mehnat salohiyati), tabiiy resurslar, moddiy ishlab chiqarish sohasi (sanoat salohiyati), noishlab chiqarish sektorining tarmoqlari (ijtimoiy salohiyat) hamda ilmiy-texnik salohiyatni o'z ichiga oladi, jumladan, fan, ilmiy faoliyat va innovatsion tajriba. Predmet sifatida esa prognoz davridagi turli omillar ta'sirida iqtisodiyotda sodir bo'ladigan sifat va miqdoriy o'zgarishlar olinadi.

Tadqiqot objekti sifatida oziq-ovqat bozorining rivojlanishini tanlab, ijtimoiy-iqtisodiy prognozlashning mohiyatini aniqlash maqsadga muvofiqdir. Tadqiqot nuqtai nazaridan, oziq-ovqat bozorining rivojlanishini ijtimoiy-iqtisodiy prognozlashning asosiy mazmuni ushbu bozorda turli iqtisodiy, demografik, institutsional va tashqi omillar ta'sirida yuzaga keladigan miqdoriy va sifat ko'rsatkichlaridagi o'zgarishlarni tahlil qilish va baholashdan iborat. Oziq-ovqat bozorining rivojlanish jarayonida ijtimoiy-iqtisodiy prognozlashning mohiyatini ochib berish orqali uning ijtimoiy-iqtisodiy tizimdagi beshta asosiy funksiyasini ajratib ko'rsatish mumkin:

1. Oziq-ovqat mahsulotlarini ishlab chiqarish, tarqatish va iste'mol qilish tizimida sodir bo'lgan yoki sodir bo'layotgan iqtisodiy, ijtimoiy hamda ilmiy-texnik jarayonlar va ularning tendensiyalarini puxta ilmiy tahlil qilish;

2. Oziq-ovqat bozorida yuz berayotgan iqtisodiy va ijtimoiy jarayonlarning o'zaro bog'liqligini tahlil qilish, shuningdek, ushbu o'zgarishlarga ta'sir ko'rsatadigan asosiy omillar kompleksini aniqlash;

3. Oziq-ovqat bozorining hozirgi rivojlanish darajasini baholash va unga xos tendensiyalarni ilmiy mezonlar asosida aniqlash;

4. Ichki oziq-ovqat bozorini ijtimoiy hamda iqtisodiy rivojlantirishning turli yo'nalishlari va muqobil modellari bo'yicha takliflar ishlab chiqish;

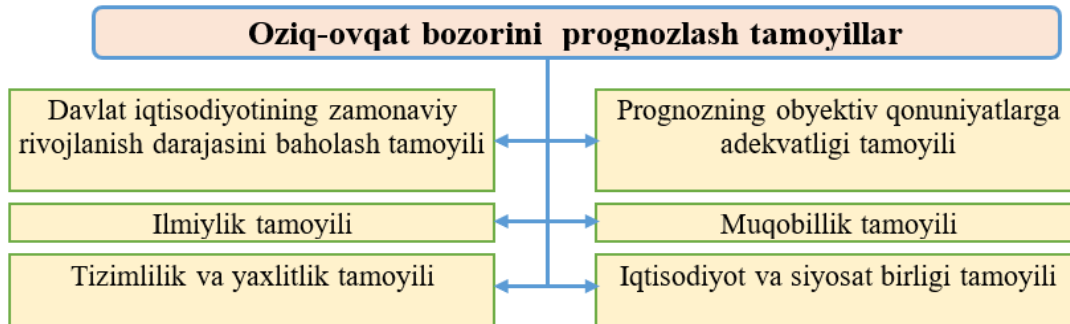
5. Qarorlarni asoslash uchun ilmiy materiallarni jamlash.

Shuni ta'kidlash kerakki, oziq-ovqat bozori rivojlanishini ijtimoiy-iqtisodiy prognozlash metodologiyasi prognozlarni tuzishning asosiy prinsiplari, qonunlari, yondashuvlari, modellari va usullarini o'z ichiga oladi,

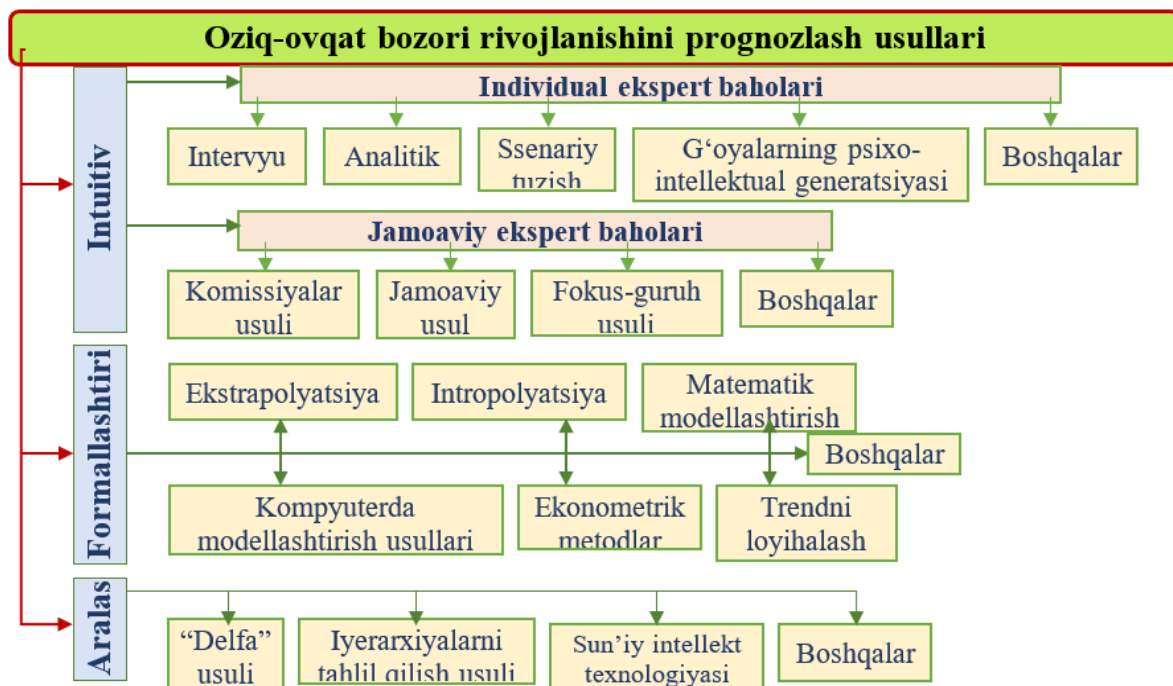

shuningdek, prognozlash mantig'ini ochib beradi va tavsiflaydi. Oziq-ovqat bozori rivojlanishini ijtimoiy-iqtisodiy prognozlashning asosiy tamoyillari 1-rasmda keltirilgan.

1-rasm. Oziq-ovqat bozori rivojlanishini prognozlash tamoyillari.

Prognozlash tamoyillari prognoz qilishning asosiy qoidalari, ya'ni prognozlarni shakllantirish va asoslashning dastlabki qoidalari, ularning maqsadga muvofiqligi, izchilligi, tuzilishi, mantiqi va rivojlanishni tashkil etish nuqtai nazaridan ko'payish qonuniyatlarini, sabab-oqibat munosabatlarini aks ettiradi va prognoz qilishning asosiy xususiyatlarini ifodalaydi. Ijtimoiy-iqtisodiy bashoratlashda qonunlarga muhim rol ajratiladi, chunki ular bashorat qilinayotgan hodisaning vaqt oralig'ida o'zgarmaydigan shart-sharoitlari va parametrlarini aniqlash imkonini beradi. Ijtimoiy-iqtisodiy bashoratlash jarayonida oziq-ovqat bozorining rivojlanishini baholashda quyidagi asosiy yondashuvlar ajratib ko'rsatiladi: tarixiy yondashuv, uning mohiyati oziq-ovqat bozorini uning tarixiy shakllari bilan bog'liq holda ko'rib chiqishdan iborat. Bashoratlashning barcha usullari formallashtirish darajasiga qarab intuitiv (ekspertlik), formallashtirilgan (faktografik) va aralash usullarga bo'linadi. Usullar tasnifi 2-rasmda keltirilgan.

2-rasm. Oziq-ovqat bozori rivojlanishini prognozlash usullarining tasnifi.

Intuitiv bashoratlash usullari obyektning murakkabligi hamda ayrim hodisalar yoki jarayonlarni miqdoriy baholashning imkonsizligi sababli ko'plab omillarni hisobga olish mumkin bo'lmaganda qo'llaniladi. Ushbu usullar intuitsiyadan, ya'ni ong osti asosida paydo bo'ladigan va mantiqiy fikrlash mahsuli bo'lmagan taxminlardan foydalanishga asoslanadi.

Intuitiv bashoratlash ekspert baholashlari metodiga asoslanadi. Bu metod tahlil qilinayotgan hodisa, obyekt yoki jarayonni alohida mutaxassislar yoki ekspertlar guruhi tomonidan ekspertiza qilishga asoslangan. Ekspert baholash metodlari individual va jamoaviy turlarga bo'linadi.

1. Individual ekspert baholariga quyidagilar kiradi:
2. “Intervyu” metodi, bunda “savol-javob” sxemasi asosida ekspert va mutaxassis o’rtasida bevosita aloqa amalga oshiriladi;
3. Analitik metod, bu bashorat qilinayotgan vaziyatni yaratish va tegishli ma’ruza yozishni nazarda tutadi;
4. Ssenariy yozish metodi, bu jarayon yoki hodisaning vaqt mobaynida turli sharoitlarda rivojlanish mantiqini aniqlashga asoslanadi;

Psixointellektual generatsiya metodi va boshqalar.

Jamoaviy ekspert baholari tarkibiga quyidagilar kiradi:

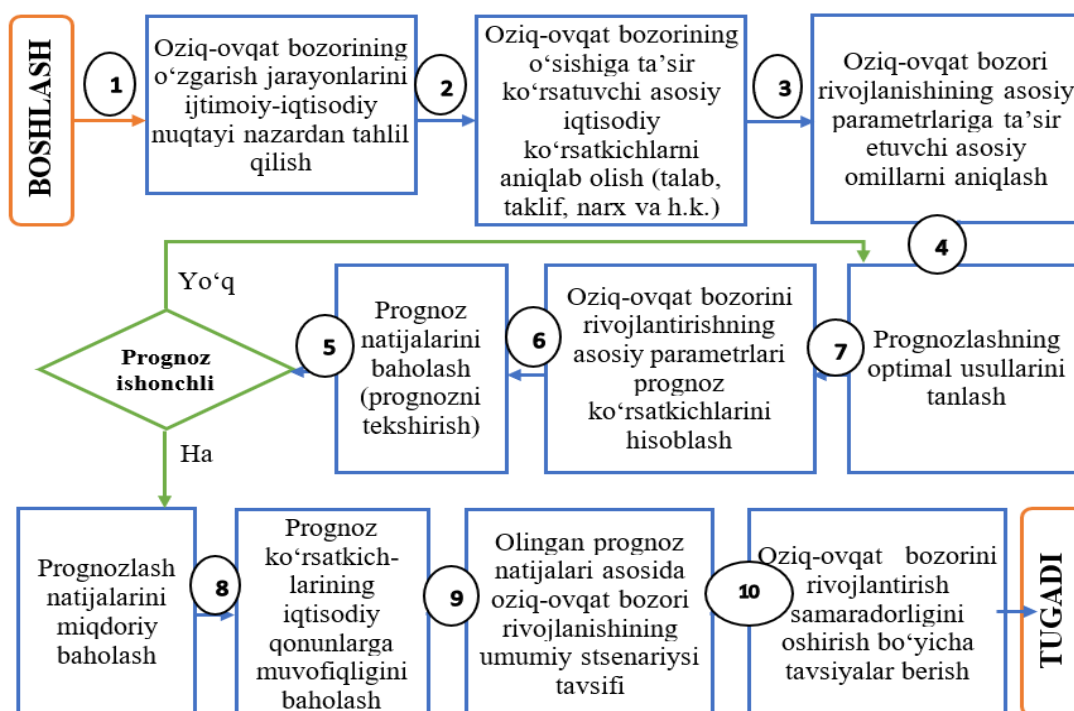
1. Komissiya metodi.
2. G’oyalarni jamoaviy ravishda generatsiya qilish (“aqliy hujum”).
3. Matritsali metod va boshqalar.

Ushbu metodlar guruhi quyidagi ikkita asosiy tamoyilga tayanadi: birinchidan, jamoaviy tafakkur natijasi yuqori aniqlikka ega bo’ladi; ikkinchidan, ekspertlar tomonidan taqdim etilgan mustaqil baholashlarni qayta ishlash jarayonida oqilona g’oyalar yuzaga kelishi mumkin. Har qanday prognoz qilish mantig’i bo’yicha amalga oshiriladi. Ya’ni prognoz hisob-kitoblarini amalga oshirish va rejalashtirilgan qarorlarni asoslashda ma’lum tartibli harakatlar to’plami.

Oziq-ovqat bozorining rivojlanishini prognoz qilish mantig’i quyidagi algoritm yordamida ishlab chiqilgan va 3-rasmda ko’rsatilgan.

Iqtisodiy fan va amaliyotda tahlil va prognozlash yonma-yon boradi, chunki ularning dinamikasini dastlabki tahlil qilmasdan, rivojlanishning asosiy tendensiyalari va qonuniyatlarini aniqlamasdan turib, ijtimoiy-iqtisodiy jarayonlarning borishini ishonchli prognoz qilish mumkin emas. Shunday qilib, ijtimoiy-iqtisodiy tahlil prognozlashning dastlabki bosqichi bo’lib, unda obyekt xususiyatlarining tuzilishi va tarkibini shakllantirish, tendensiyalarni, uning rivojlanish qonuniyatlarini va uning dinamikasini belgilaydigan asosiy qonunlar va omillarni aniqlash uchun prognozlash obyektining rivojlanish tarixi o’rganiladi.

Bizning fikrimizcha, kelajak uchun mo’ljallangan prognozlar tayyorlanishi avvalo oziq-ovqat bozorining chuqur ijtimoiy-iqtisodiy tahliliga asoslanishi zarur. Bunda asosiy bozor segmentlarida oziq-ovqat mahsulotlarini yetishtirish, sotish yoki bozorga chiqarish mexanizmlari, iste’mol darajasi va tuzilmasi o’rganiladi.

3-rasm. Oziq-ovqat bozorini rivojlanishni prognoz qilish algoritmi¹.

Shu bilan birga, oziq-ovqat sanoatining rivojlanish yo’nalishlari, narx dinamikasi va ushbu jarayonlarni belgilovchi qonuniyatlar aniqlanadi. Agar ishlab chiqilgan prognoz zamonaviy fan talablariga javob bermasa, tadqiqot usulini tanlash bosqichiga qaytish tavsiya etiladi, chunki prognoz hisob-kitoblarining ishonchligi bevosita unga bog’liq. Agar prognoz barcha tekshirish mezonlariga javob bersa, keyin prognozlash

1 Muallif tomonidan ishlab chiqilgan.

natijalarini miqdoriy baholash va ularning iqtisodiy qonunlarga muvofiqligini tahlil qilishga o'tishimiz mumkin. Baholashlardan so'ng oziq-ovqat bozori asosiy parametrlarining kelajakdagi rivojlanishining umumiy ko'rinishi yuqorida berilgan 3-rasmda shakllantirilgan, bu esa oziq-ovqat bozori samaradorligini oshirish uchun rivojlanishni kuchaytirishning zarur yo'nalishlarini ko'rish imkonini beradi.

Biz shuni ta'kidlaymizki, ijtimoiy-iqtisodiy prognozlash oziq-ovqat bozorini rivojlantirish mexanizmining muhim elementi hisoblanadi, chunki u kelajakda bozor rivojlanishining asosiy miqdoriy va sifat parametrlarini belgilaydi, ular asosida optimal joriy va istiqbolli rivojlanish rejalari ishlab chiqiladi va boshqaruv qarorlari qabul qilinadi.

Oziq-ovqat bozorini rivojlantirish mexanizmining mohiyatini tushunish birinchi navbatda "mexanizm" tushunchasini aniqlash orqali amalga oshiriladi. Iqtisodiyot sohasida mexanizm ko'pincha iqtisodiy yoki iqtisodiy boshqaruv mexanizmi sifatida talqin etiladi. Iqtisodiy mexanizm deganda jamiyat yoki davlat milliy iqtisodiyotdagi ma'lum vaziyatni hisobga olib, iqtisodiy qonunlarning obyektiv talablariga muvofiq shakllangan tashkiliy tuzilmalar, boshqaruv shakllari, usullari va huquqiy normalar majmui tushuniladi.

Oziq-ovqat bozoriga tegishli mexanizm esa iste'molchilarning mavjud va yuzaga keladigan ehtiyojlarini to'liq qondirishga xizmat qiluvchi ishlab chiqarish, taqsimlash va bozorga chiqarish jarayonlarini o'zaro bog'lab turuvchi barqaror iqtisodiy munosabatlar va elementlar tizimi sifatida izohlanadi.

Ushbu talqinni hisobga olgan holda, oziq-ovqat bozorini rivojlantirish mexanizmining asosiy elementlarini ko'rib chiqish maqsadga muvofiqdir. Demak, bizning fikrimizcha, oziq-ovqat bozorini rivojlantirish mexanizmi zamonaviy iqtisodiy sharoitlarda quyidagi asosiy elementlarni o'z ichiga oladi:

Mamlakatda oziq-ovqat xavfsizligini yuqori darajada ta'minlash, ishlab chiqaruvchilarning raqobatbardoshligini oshirish va aholining xarid qobiliyatini qo'llab-quvvatlash maqsadida bozor ishtirokchilarining faoliyatini davlat tomonidan tartibga solish mexanizmlarini takomillashtirish maqsadga muvofiqdir. Shu kontekstda oziq-ovqat bozorini rivojlantirishga xizmat qiluvchi iqtisodiy usullar va tashkiliy mexanizmlardan keng foydalaniladi.

Oziq-ovqat bozoridagi talab, taklif va narx kabi asosiy ko'rsatkichlarning dinamikasini prognoz qilish orqali ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish strategiyalarini shakllantirish, shuningdek, bozorni rivojlantirishga qaratilgan maqsadli dasturlarni ishlab chiqish ijtimoiy-iqtisodiy prognozlash va rejalashtirish mexanizmining muhim vazifalaridan biridir.

Oziq-ovqat mahsulotlarini ishlab chiqaruvchi korxonalar uchun rentabellikni ta'minlash, assortimentni iste'molchi talablariga mos ravishda kengaytirish va moslashtirishga xizmat qiluvchi tashkiliy-iqtisodiy qoidalar majmui ishlab chiqarish faoliyatining samarali muvofiqlashtirilishini ta'minlaydi.

Oziq-ovqat iste'molchilari to'g'risidagi nizom oziq-ovqat mahsulotlarini taqsimlashga, ularni sotish bo'yicha xizmat ko'rsatishni yaxshilash va oshirishga, assortimentni to'g'rilash va unga qarab aholi ehtiyojlarini to'liq qondirishga yordam beradi.

Oziq-ovqat sanoati korxonalariga qulay faoliyat muhiti yaratish maqsadida bozor infratuzilmasi ishtirokchilari tomonidan tartibga soluvchi choralar amalga oshiriladi.

Globalashuv ta'sirida oziq-ovqat bozorining xalqaro integratsiya yo'nalishida rivojlanish yo'nalishini nazarda tutuvchi jahon oziq-ovqat bozori tomonidan tartibga solinishi.

Shunday qilib, tizimli va tarkibiy yondashuv nuqtai nazaridan, oziq-ovqat bozorining rivojlanish mexanizmi ishlab chiqaruvchilar, iste'molchilar, bozor infratuzilmasi subyektlari, globalashuv jarayonlari, davlat tartibga solishi hamda ijtimoiy-iqtisodiy prognozlash va dasturlash kabi omillar ta'sirida doimiy ravishda shakllanib boradigan murakkab tizim sifatida talqin qilinadi.

Oziq-ovqat bozorining o'sish jarayonini chuqur o'rganish uchun avvalo uning rivojlanish mexanizmini tashkil etuvchi asosiy tarkibiy qismlar aniqlanishi va ijtimoiy-iqtisodiy prognozlash jarayoni batafsil o'rganilishi zarur. Ijtimoiy-iqtisodiy prognozlashning mohiyati oziq-ovqat bozorining kelajakdagi holatini oldindan baholashga xizmat qiladi.

Umuman olganda, oziq-ovqat bozorini ijtimoiy-iqtisodiy nuqtai nazardan prognozlashning asosiy vazifasi — vakolatli davlat boshqaruvi organlari, mahalliy boshqaruv idoralari hamda ishlab chiqarish va savdo subyektlari uchun bozorni yanada rivojlantirish yoki mavjud barqarorlikni saqlash bo'yicha boshqaruv qarorlarini qabul qilishda ilmiy asos yaratishdir. Ushbu komponentning (IIP) ijtimoiy-iqtisodiy prognozlash mexanizmidagi ahamiyati maqsad prognozlashning asosiy yo'nalishlari, parametrlari va xususiyatlarini aniqlashi bilan belgilanadi. Shunday qilib, agar IIPning maqsadi oziq-ovqat bozorida iste'molchilarning kelajakdagi talabini aniqlash bo'lsa, unda prognozlashda talabga ta'sir qiluvchi ijtimoiy-demografik va narxdan tashqari omillarni o'rganishga e'tibor qaratish lozim. Agar IIPning asosiy vazifasi mahsulotlar narxlarining prognozini ishlab chiqishdan iborat bo'lsa, tadqiqot doirasida ishlab chiqarish va iqtisodiy omillarni batafsil o'rganish, valyuta kurslarining dinamikasi, iste'mol narxlari indeksi va boshqa tegishli makro- va mikro-iqtisodiy ko'rsatkichlarni tizimli tahlil qilish lozim. Oziq-ovqat bozori rivojlanishini prognoz qilish tamoyillari, maqsadlari, oziq-ovqat bozorini rivojlantirish strategiyasi va rivojlanish dasturlariga ega. Bizning yondashuvimizga ko'ra, oziq-ovqat

bozorining barqaror rivojlanishini ta'minlashda quyidagi asosiy tamoyillar muhim ahamiyatga ega:

- aholining mavjud va kelajakdagi oziq-ovqat talabini birinchi o'ringa qo'yish;
- bozorni oziq-ovqat mahsulotlari bilan ta'minlash manbalarini kengaytirish va ularning turli-tumanligini oshirish;
- iste'molchilar va ishlab chiqaruvchilar o'rtasida sog'lom va raqobatbardosh muhitni yaratish;
- ichki bozorni asosan mahalliy mahsulot hisobidan qondirishga ustuvorlik berish;
- aholining ozuqa iste'moli bilan bog'liq milliy an'analar va o'ziga xosliklarni inobatga olish.

Oziq-ovqat bozorini barqaror rivojlantirish tamoyillari quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- ishlab chiqarish, aylanma va iste'mol jarayonlarining samaradorligini oshirish hamda ularni intensiv rivojlantirish;
- oziq-ovqat bozorini takomillashtirish jarayonida ilg'or xalqaro tajribani tatbiq etish;
- milliy oziq-ovqat bozorining global agroozuq-ovqat tizimiga bosqichma-bosqich integratsiyalashuvi.

Shuningdek, oziq-ovqat bozorini rivojlantirish strategiyasi bozor taraqqiyotining asosiy maqsadlari, strategik vazifalari va tamoyillarini o'z ichiga oladi. U rivojlanishning ustuvor yo'nalishlarini belgilaydi hamda ularni amalga oshirish mexanizmlarini shakllantiradi. Vakolatli davlat organlari tomonidan amalga oshiriladigan oziq-ovqat bozorining rivojlanishini prognoz qilish maqsadlari va tamoyillari oziq-ovqat bozorini rivojlantirish strategiyasiga bevosita ta'sir qiladi, bu ham davlat ijtimoiy-iqtisodiy prognozi asosida shakllanadi. Rivojlanish dasturlari oziq-ovqat bozorining ustuvor yo'nalishlarini belgilovchi hujjatlar bo'lib, ular bevosita strategik maqsadlar va bilvosita ijtimoiy-iqtisodiy prognozlash natijalari asosida shakllanadi. Bunday yondashuvdan kelib chiqib, ko'rib chiqilayotgan elementlar (IIP) ijtimoiy-iqtisodiy prognozlash jarayonida olingan natijalarning amaliy ifodasi sifatida qaraladi. Biznes subyektlarining faoliyatini rivojlantirish nuqtai nazaridan, ijtimoiy-iqtisodiy prognozlash davlat tomonidan belgilangan oziq-ovqat bozorini rivojlantirishga oid strategik maqsadlar, tamoyillar va dasturlar bilan to'liq bog'liqdir. Shu tariqa, xususiy kompaniyalar bozorning kelajakdagi holatini baholashni rejalashtirayotgan bo'lsa, ushbu elementlar prognozlash jarayonida asosiy ta'sir ko'rsatuvchi omillar sifatida e'tiborga olinishi kerak. Oziq-ovqat bozorini ijtimoiy-iqtisodiy prognozlash mexanizmini tizimli yondashuv asosida o'rganish, uning tarkibiy qismlarini ajratib ko'rsatish hamda ularning o'zaro munosabati va ta'sir mexanizmlarini tahlil qilish ilmiy jihatdan muhim vazifadir.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Olib borilgan tadqiqotlar natijasida oziq-ovqat bozori rivojlanishini ijtimoiy-iqtisodiy prognozlashning nazariy va metodologik asoslari tizimli ravishda o'rganildi hamda umumlashtirildi. Tadqiqot davomida prognozlashning iqtisodiy jarayonlarni boshqarishdagi ahamiyati, uning asosiy tamoyillari, usullari va mexanizmlari chuqur tahlil qilindi. Aniqlanishicha, oziq-ovqat bozori murakkab ijtimoiy-iqtisodiy tizim bo'lib, uning rivojlanishi ko'plab omillarga — talab va taklif nisbatiga, narx dinamikasiga, demografik o'zgarishlarga, tashqi savdo aloqalariga hamda davlat siyosatiga bog'liq. Shu sababli mazkur bozorni prognozlashda kompleks va tizimli yondashuvdan foydalanish zarur.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, oziq-ovqat bozori rivojlanishini prognozlashda ekonometrik modellar va ekspert baholash usullarini birgalikda qo'llash prognoz aniqligini sezilarli darajada oshiradi. Shuningdek, prognozlash jarayonida tarixiy ma'lumotlar tahlili va mavjud tendensiyalarni aniqlash muhim ahamiyatga ega.

Mazkur tadqiqot doirasida oziq-ovqat bozori rivojlanishini prognozlash mexanizmi ishlab chiqilib, uning asosiy tarkibiy elementlari — davlat tartibga solishi, bozor infratuzilmasi, ishlab chiqaruvchilar va iste'molchilar o'rtasidagi munosabatlar tizimi aniqlab berildi.

Xulosa sifatida aytish mumkinki, oziq-ovqat bozori rivojlanishini ilmiy asosda prognozlash:

- oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlash;
- bozor barqarorligini mustahkamlash;
- iqtisodiy resurslardan samarali foydalanish;
- strategik boshqaruv qarorlarini qabul qilishda muhim vosita hisoblanadi.

Kelgusida mazkur yo'nalishda olib boriladigan tadqiqotlarda prognozlash modellarini yanada takomillashtirish, real vaqt ma'lumotlaridan foydalanish hamda raqamli texnologiyalar asosida prognozlash tizimlarini rivojlantirish maqsadga muvofiqdir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Bobrov V.Y. Bozor iqtisodiyoti asoslari: darslik. — Kyiv: Lybid, 1995. — 320 b.
2. Smit A. Xalqlar boyligining tabiati va sabablari haqida tadqiqot. 1–3-kitoblar. — M.: Nauka, 1993. — 572 b.
3. Marshall A. Iqtisodiyot fanining tamoyillari. 3-jild. — M.: Progress-Univers, 1993. — 352 b.
4. Alimov R.X., Ishnazarov A.I. Ekonometrika asoslari: o'quv qo'llanma. — Toshkent: Iqtisodiyot, 2021. — B. 46–50.
5. Berkinov B., Ashurova D.S., Abdullaeva M.K., Tavakalov J.T. Qishloq xo'jalik mahsulotlari hajmini prognoz qilish

- dinamikasi // Ekonometrika: o'quv qo'llanma. — Toshkent: TDIU, 2022.
6. Otajanov U.A. Oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlashda iqtisodiy omillar va davlat siyosatining roli // Iqtisodiyot va ta'lim. — 2021. — № 4. — B. 61–68.
 7. Lozovaya O.V. Prognozlashning nazariy va uslubiy asoslari: ijtimoiy rivojlanish // Innovatsion iqtisodiyot. — 2011. — № 4 (23). — B. 29–33.
 8. Yatsura V.V., Senishin O.S., Gorin M.A. Ijtimoiy-iqtisodiy prognozlash: darslik. — Lvov: Ivan Franko nomidagi Lvov milliy universiteti nashriyot markazi, 2010. — 412 b.
 9. Grabovetskiy B.E. Rejalashtirish va iqtisodiy prognozlash: darslik. — Vinnitsa: VNTU, 2013. — 65 b.
 10. Glivenko S.V., Sokolov M.A., Telijenko O.M. Iqtisodiy prognozlash: darslik. — Sumi: Universitet kitobi, 2004. — 207 b.

muhandislik

& iqtisodiyot

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Zokir Alibekov

Sahifalovchi va dizayner: Abdurahmon Qurbonov

2026. № 6

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Muhandislik va iqtisodiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelmasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

"Muhandislik va iqtisodiyot" jurnali 26.06.2023-yildan
O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi
Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan
№S-5669245 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.
Litsenziya raqami: №095310.

**Manzilimiz: Toshkent shahri Yunusobod
tumani 15-mavze 19-uy**

+998 93 718 40 07

<https://muhandislik-iqtisodiyot.uz/index.php/journal>

t.me/yait_2100